

SON DÖNEM OSMANLI BELGELERİ'NDE NEVRUZ*

Özcan MERT**

GİRİŞ

Yeni gün anlamına gelen nevrüz, gece ile gündüzün eşit olduğu ilkbaharın başladığı gün demektir. Önceleri 11 Marta isabet eden nevrüz günü, 1582'de Julian takviminde Papa XIII. Gregor tarafından yapılan düzeltmeden sonra 21 Marta dönüştü¹. Nevruzun genel olarak Türk dünyasında ve tarihinde ilgi çekici ve anlamlı bir yeri vardır. Sunulan bildiride Osmanlı tarihinin son dönemlerindeki nevrüze değinilecektir.

Bu bildiride esas olarak Osmanlı Devleti'nin son 150 yıllık dönemine ait belgelerden yararlanıldı. Bunun yanında istifade edilen kitap ve makalelerin konuları ise XV. yüzyıla kadar inmektedir. Belgelerden edinilen bilgiler, aşağıda görüleceği gibi nevrüze değişik boyutlar kazandırmaktadır.

* Bu bildiri, 20 Mart 1998'de Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen "Nevruz Konferansı ve Kutlamaları"nda okunduktan sonra genişletilmiştir.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Faik Reşit Unat, *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s. 161; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergah yayınları, İstanbul, 1985, s. 22, 77.

I. ONOMATOLOJİDE NEVRUZ

Onomatoloji, onomastik (onomastique) olarak da bilinir ve "özel adlar ve özellikle kişi adları bilimi" demektir². Bu bölümde nevruza, öncelikle kişi, kabile ve yer adı olarak değinilecektir. Bitki adları, söz konusu bilimin dışında kalmakla beraber nevruzun öneminden dolayı bu ismi taşıyan bitkilere de değinmek uygun ve yararlı olacaktır.

A. Kişi Ad ve Lâkabı Olarak Nevruz

Osmanlı döneminde ve öncesindeki Türk dünyasında kişi adı olarak Nevruz'un kullanıldığı bilinmektedir³.

Nevruz ad ve lâkabı Osmanlı Türk ve Müslümanları ile gayr-ı müslimleri tarafından kullanılmıştır. Türk ve Müslümanlara örnek olarak Nevruz İbrahim Kaptan, şaki Nevruz, Bağdatlı Nevruz, Eskişehirli Nevruzoğlu Hacı Mehmet, Düzceli Abaza Nevruzoğlu Mecit, Nevruzoğlu kabilesinden Nevruzoğlu Arslan Bey, Hacı Nevruze ve Şerife Nevruz gösterilebilir⁴. Görüldüğü gibi Müslüman erkek ile kadınları, Nevruzu isim ve lâkab olarak kullanmışlardır. Nevruz, ilkbaharın birinci günü doğanlara ad ve lâkap olarak verilmiş olabilir. Nevruzoğlu ise, kişinin baba veya kabile adının Nevruz veya Nevruzoğlu olması ile ilgilidir.

Nevruz, hemen hepsi Ermeni kökenli olan Osmanlı gayr-ı müslimleri arasında sarraf Nevruzoğlu Evakim, Nevruzoğlu Karabet, Avrupa tüccarından Nevruzoğlu Artin, Nevruzoğlu Manil, Arapgirli Nevruzoğlu Ohannes'te görüldüğü gibi lâkap olarak kullanılmıştır⁵. Bu kişiler nevruz günü doğmuş olup bundan dolayı Nevruzoğlu lâkabını kullanmış olabilirler. Baba adlarının Nevruz olması ise şu anda zayıf bir ihtimal gibi görülmektedir. Bunun yanında sözkonusu isim, âdetâ bir hanedan adı olarak da kullanıldı. Sarraf Nevruzoğulları gibi⁶.

² **Türkçe Sözlük**, c.II, TDK Yay., Ankara 1988, s. 1111.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. III/2, 2. Baskı, TTK yay., Ankara 1977, s. 254, 260; M. Abdülhaluk Çay, **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1985, s. 187-188.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), **Bâbüâlî Evrak Odası Sadâret Mektubi Kalemî Umum Vilâyât**(A.MKT.UM.), nu. 260/86; Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Şubesi (DH. EUM.ADL), nu. 11/91; Evkaf Nezareti (EV), nu. 25164; Hatt-ı Hümayun (HH.), nu. 35502, 42464-C; Şûrâ-yı Devlet (ŞD), nu. 2351/2; Yıldız Perakende Askerî (Y.PRK. ASK.), nu. 22/71.

⁵ BOA., Bâbüâlî Evrak Odası Sadâret Divan-ı Hümayun Kalemî (A.DVN.), nu. 86/57; Bâbüâlî Evrak Odası Sadâret Mektubî Kalemî Deavî (A.MKT.DV.), nu. 70/10, 200/21, 203/6, 219/93; Bâbüâlî Evrak Odası Sadâret Mektubî Kalemî Mühimme (A.MKT.MHM.), nu. 165/39; Bâbüâlî Evrak Odası Sadâret Mektubî Kalemî Nezaret ve Devair (A.MKT. NZD.), nu. 377/45.

⁶ BOA., A.MKT.DV., nu. 80/82; HH., nu. 46908-B.

B. Kabile Adı Olarak Nevruz

Kırgızların iki ana kolundan biri olan sağ (oňg) kümesinin İçkilik grubundaki oymaklarından alt birinin Navruz (Nevruz) adını taşıdığı bilinmektedir⁷.

Azak kalesi ile Kuban nehri arasında yaşayan Küçük Nogaylar, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Rusların Kırım'ı ele geçirmesinden sonra Osmanlı topraklarına yönelik saldırılarını arttırınca, Osmanlı ülkesine göç etmeğe başladılar. Bu göçler Kırım Harbi (1853-1856) sonrasına kadar devam etti. Osmanlı topraklarına sığınan ve bir kısmı Adana çevresine iskân edilen Nogaylar arasındaki bir kabile Nevruzoğulları adını taşımaktaydı⁸. Nevruzoğulları'nın bir kısmının XX. yüzyılda Azerbaycan'da yaşadıkları bilinmektedir⁹.

C. Yer Adı Olarak Nevruz

Osmanlı dönemi ve öncesindeki Türk tarihinde nevruzun, sultanların bahçelerini isimlendirdiği gösterilmiştir. XIII. yüzyılda Şirâz şehrindeki İlhanlı sultanlarının bahçelerine Nevruzî ve 1505'te Kâbil'de ölen Babur Şah'ın annesi Kutluk Nigâr Hanım'ın mezarının bulunduğu bahçeye Bağ-ı Nevruziye adlarının verilmesinde olduğu gibi¹⁰.

Osmanlı döneminin XVII. yüzyılında Bursa'da Nevruz adası mezraasının varlığı bilinmektedir¹¹. Bundan başka 1861 ve 1919 tarihli iki belgeye göre ise Van vilâyetinin bir kazası Nevruz adını taşır gibidir¹². Dahiliye Nazırı Talât Bey döneminde, 26 Temmuz 1914'te çıkarılan bir kanunla birinci sınıftan bir kazaya dönüştürülüp Mamuratürreşat adını alan Van'ın Norduz ilçesi¹³ ile Nevruz kazası aynı yerler olabilir. Çünkü Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi resmî yayınlarında Van ilindeki yerleşim merkezleri

⁷ Çay, a.g.e., s. 188.

⁸ BOA., HH., nu. 1282-B, 10852; A.MKT.MHM., nu. 180/82; A.MKT.NZD., nu. 321/32; *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri*, c. II, Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1993, s. 79.

⁹ Hüseyin Baykara, "Azerbaycan Cumhuriyetinin İki Askerî Zaferi", *Türk Kültürü*, c. III, nu. 35, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1965, s. 832.

¹⁰ Çay, a.g.e., s. 189.

¹¹ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1967, s. 97.

¹² BOA., Bâbîâlî Evrak Odası Sadâret Mektubi Kalemi Meclis-i Vâlâ (A.MKT.MVL.), nu. 129/18; DH.KMS., nu. 53-1/9.

¹³ BOA., Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus İdare-i Umumiyesi (DH.SN.M.), nu. 34/109.

arasında Nevruz'a değil de Norduz'a rastlanmaktadır¹⁴. Bu, ayrıca araştırılması gereken bir konudur.

Yerleşim merkezi dışında sosyal ve ticarî kurum olarak da Nevruz adının kullanıldığı görülmektedir. Tabii burada kurumlara adını verenler kurucularıdır. 1859 Tarihli bir belgede geçen İstanbul'daki Nevruzoğlu Hanı ve 1882 yılına ait bir belgede görülen yine İstanbul Şehremini'ndeki Hacı Nevruze Vakfı gibi¹⁵.

D. Bitki Adı Olarak Nevruz

Nevruz adına, bitkiler arasında nevruz otu olarak raslanmaktadır. Nevruzu bilen ve yaşayan bir kimse olan Ahmet Vefik Paşa, sözlük olarak yayınladığı eserinde nevruz otunu Farsça bir kelime ile "nûşkiyâ" biçiminde açıklar¹⁶. Nûşkiyâ, bir tür dağ bitkisidir¹⁷.

Nevruz adını taşıyan bir gül cinsi (novruz gülü) ise Azerbaycan'da bulunmaktadır. Nevruz bayramı öncesinde açmaya başlayan nevruz gülü, şairlerin ilham kaynağı olarak görülmektedir¹⁸:

Bayram yéli çardahları yihanda,

Novruz gülü gar çiçeği çıhanda,

Ağ bulutlar köynekerin sıhanda,

Bizden de bir yad éliyen sağ olsun,

Derdlerimiz goy dikelsin dağ olsun.

¹⁴ **Van Vilâyeti Sâlnâmesi**, Matba'a-i Vilâyet 1315, s.165, 202; Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, Dahiliye Vekâleti Yayını, İstanbul 1928, s. 1026; **Genel Nüfus Sayımı Kat'ı ve Mufassal Neticesi Van Vilâyeti**, Ankara 1937, s. 7.

¹⁵ BOA., A.MKT. DV., nu. 134/76; EV., nu. 25164.

¹⁶ Ahmed Vefik, **Lehce-i 'Osmânî**, Mahmûd Bey Matba'ası, Dersaadet 1306, s. 1426.

¹⁷ Hasan 'Umîd, *Ferheng-i Fârsî-yi 'Umîd*, c. III, Tahran 1375/1997, s. 2425. Bana bu bilgiyi sağlayan Osman Gazi Özkuzugüdenli'ye teşekkür ederim. Modern bir ansiklopedide nevruzotu, "yüksükotugiller (*Scrophulariaceae*) familyasının *Linaria* cinsini oluşturan yaklaşık 100 otsu bitki türünün ortak adı. Kuzey ılıman kuşağa özgü olan bu bitkiler özellikle Akdeniz Bölgesinde yoğunlaşmıştır. Keteninkileri andıran yapraklar ile aslanağzına benzeyen iki dudaklı ve mahmuzlu çiçekler türlerin ortak özelliğini vurgular. Anayurdu Avrasya olan *L. vulgaris* sarı ve turuncu renkli çiçekleriyle en yaygın türlerden biridir. Kuzey Amerika'da yaygın olan *L. canadensis* parlak ve mavi renkli narin çiçekleriyle, Kuzey Afrika kökenli *L. bipartita* ve *L. reticulata* ise mor ve turuncu karışımından oluşan iki renkli çiçekleriyle dikkati çeker." biçiminde tanımlanmaktadır. Bk. **Ana-Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, c.XXIII, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 384.

¹⁸ Şehriyar, a.g.e., s. 36.

II. KÜLTÜR HAYATINDA NEVRUZ

A. Basında Nevruz

13 Mart 1884 - 27 Temmuz 1885 tarihlerinde İzmir Aramyan Matbaası'nda 10 sayı olarak Nevruz adlı bir dergi yayınlandı. Bu, İzmir'de Türkçe olarak çıkan ilk dergidir. Manisa'ya yapılan bir nevruz gezisinden adını alan bu dergiyi yayımlayanlar; Bıçakçioğlu İsmail Hakkı [Nakit], Mehmet Halit Ziya [Uşaklıgil] ve Tevfik Nevzat idi. Her Rumî ayın birinci ve onbeşinci günleri çıkarılması ve nüshası 100 paradan satılması planlanan Nevruz, II. Abdülhamit döneminde basın üzerindeki baskı karşısında, siyaset dışındaki her konuyu, başta fen ve edebiyatı işlemeyi prensip olarak benimsedi. Bu dergi, İzmir'in fikir hayatı ile dil ve edebiyat hareketlerine canlılık getirdi¹⁹.

B. Şiirde Nevruz

Nevruz, Türk dünyası şairlerinin ilgilendiği bir konudur. Meselâ XIV. yüzyıl şairlerinden Cemalettin Tabip tarafından Farsça yazılan "Gül ü Nevruz" yani "Gül ve Nevruz" adlı eseri, XV. yüzyıl Çağatay şairlerinden Mevlâna Lütî Türkçeye çevirdi²⁰. Lütî, adı geçen mesnevinin mukaddimesinde eserin Türk dilinde yazılışını aşağıdaki kıta ile anlatmaktadır:

Buyurdı kim bu gül faslında derhâl

Gül ü (ve) Nevruz efsânesin sal

Ayıt (söyle) ol kıssanı Türkî tiline

Ki tatkan (tadan) til tatığından (tadından) tiline

Nevruz dolayısıyla Osmanlı şairlerinin yazdıkları kasidelere nevruziye adı verilirdi. Nevruziye yazan şair, şiirini sunduğu devlet adamından caize alırdı. Şiirlerinde nevruzu ilham alan Osmanlı şairleri arasında hatıra ilk gelenler arasında Pir Sultan Abdal, Ahmet Paşa, Bâkî, Fennî, Nadirî, Nâilî, Nefî, Mollacıkzâde Raif, Rami Paşa'nın oğlu Refet Bey

¹⁹ Zeki Arıkan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul basım yılı yok, s. 105, 106, 107; Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Kataloğu 1828-1928*, IRCICA Yayını, İstanbul 1986, s. 304-5; Mebrure Önal-Zekâî Güner, *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu*, c. I, Millî Kütüphane Başkanlığı Yayını, Ankara 1987, s. 195. Ayrıca bk. Ek- 1.

²⁰ İsmail Hikmet Ertaylan, *Lütî Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1960, s. 6-7, 8, 10, 30; Ahmet Bican Ercilasun, "Türk Dünyasında Alfabe ve Dil", *Değişen Dünyada Türk Dünyası Sempozyumu (Bildiriler)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1993, s. 143.

ve Seyyit Vehbi bulunmaktadır²¹. Bu şairlerin nevruzun değişik yönlerini gösteren şiirlerinden örnek olarak alıntılar aşağıdaki satırlardadır:

"Sultan Nevruz günü cemdir erenler

Gönüller şaz oldu ehl-i imanın

Cemâl yâri görüp doğru bilenler

Himmeti erince Nevruz Sultan'ın"

Pir Sultan Abdal

"İyd-ı nevrûzu görüp gül defterinden andelîb

Hoş duâ vü mehd okur şâh-ı zafer-yâb üstüne"

Ahmet Paşa

"Başladı gülşende murg-i hoş-nevâ nevrûzdan

Şâh-ı gül bezminde taksîm etti bir garrâ gazel"

Baki

"Gıpta ol şahsa olur erdiği dem nevrûze

Gide cânân ile zevk etmiye İstavruz'e"

Fennî

"Arâyış-i nevrûz ile oldu cihân bağ-ı İrem

Gülşende sâz u söz ile ârifler etsin def-i gâm"

Nâdirî

"Tîzdir feryâdı meşk-i nâleden bülbüllerin

Eylesin mutribler âheng-i nevâ nevrûzdur"

Nâilî

²¹ Pir Sultan Abdal, *Bütün Şiirleri*, hazırlayan: Cahit Öztelli, 2. baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s. 297; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1971-1972, s. 688; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, hazırlayan: Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 64, 288, 309, 317, 318; Metin Akkuş, *Nefî Dîvânı*, Akçağ Yayını, Ankara 1993, s. 338-39; İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, 2. baskı, Akçağ Yayını, Ankara basım yılı yok, s. 390.

"Câna cân katmak dilerse bâğa var Nefî hemân
Köhne mey nûş eyle bir dildâr ile nevrûzda"
Nefî

"Sunar fütâdeye nevrûz fasl arişdi deyü
Dehânı hokka-i şekker nevâle-i gül-reng"
Mollacıkzâde Raif

"Açıldı bahtı yine siyah-ı dilin
Olup karin-i ataya-yı hürrem-i nevrûz
Harim-i bağ o kadar cilveriz-i şevk olmuş
Ki görse bağ-ı Behişt ola mahrem-i nevrûz"
Rami Paşa'nın oğlu Refet Bey

"Nevrûz için tabîb-i bahâr etti tehniyet
Ma'cûn-ı kırmızı yerine verd-i ahmeri"
Seyyit Vehbi

C. Müzikte Nevruz

Nevruz, kökleri XIV. yüzyıla kadar uzanan Türk müziğinin eski makamları arasında gösterilmektedir. Gösterilen yirmi makam: "nevrûz-i Acem, nevrûz-i Arab, nevrûz-i asl, nevrûz-i beyâtî, nevrûz-i büzürg, nevrûz-ı hârâ, nevrûz-i hicâz, nevrûz-i hüseyinî, nevrûz-i ırak, nevrûz-i ısfahan, nevrûz-i rûmî, nevrûz-i sultânî, nevrûz-i uşşâk, nevrûz-kûçek, nevrûz-nevâ, nevrûz-pûselik, nevrûz-râst, nevrûz-rehâvî, nevrûz-sabâ ve nevrûz-zengûle"dir²².

Burada iki husus üzüntü vermektedir. İlki, bahsedilen müzik makamları ilgili eserlerin hemen hemen hepsinin kayıp olmasıdır. İkincisi ise, nevrûz ve müziğe ait bu bilgilerle bağlantılı sağlıklı kaynakların şimdilik gösterilememesidir.

²² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1970, s. 994-95.

D. Gıda ve İlâç Olarak Nevruz

Osmanlılarda nevruz ile ilgili bir yemek tarifine şimdilik rastlanmadı²³. İran'daki nevruz törenlerini yaşayan ve nevruzu diplomaside başarılı bir biçimde kullanan Ahmet Vefik Paşa, bir gıda olarak nevruz tatlısına nevruziye adının verildiğini belirtir ise de bir açıklamada bulunmaz²⁴. Bu muhtemelen nevruziye adlı macundur. Belirtilen macun, aynı zamanda ilâç olarak da kabul edilip kullanılırdı²⁵.

Nevruziye adlı macun; kırk çeşit maddeden, anber, afyon ve kokulu otlardan kırmızı renkli olarak yapılırdı. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında en iyi nevruziye, "kudret ve şehvet macunu" olarak bilinirdi²⁶. Topkapı, Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında yaşamış olan padişahlara nevruziye macunu verilirdi. Mesela II. Abdülhamit'e (1876-1909) bu macundan her yıl verildiği bildirilmektedir²⁷. Gerçekten de hekimbaşı tarafından yapılan özel olarak yapılan macunlar, her yıl nevruzda saray ile devlet ileri gelenlerine sunulurdu. Buna karşılık olarak padişah ve sadrazam, hekimbaşıya kürk ve hilat hediye ederdi.

Halk için aynı macun; doktor, eczacılar ve şekerciler tarafından yapılırdı. Nevruz macunu, müşterilere eczane, şekerci dükkânı ve cami avlularındaki sergilerde satılırdı²⁸.

Nevruziye ile ilgilenen Umûr-ı Tıbbiye Nâzırı'nın 1850 yılında 2500 kuruş harcama yaptığı bilinmektedir²⁹.

²³ Kazaklarda ise "Nevrûz kutlamaları için hazırlanan lapa (mama)'da alışılan malzemelerden başka 7 tür hububat atılır: pirinç, arpa, buğday, mısır, fasulye, kuru üzüm ve darı. Böylece hazırlanan mama Nevruz koje adını alır. Nevruz koje her evde ve her ailede hazırlanır". Bk. A.A. Divaev, "Kazakların Hayat Tarzları Üzerinde Etnografik Notlar: Nevruz", *Tarih ve Etnografya Açısından Nevruz*, çev. Yıldız Pekcan-Sevinç Öztürk, Boğaziçi İlmî Araştırmalar Serisi, Ankara 1993, s. 71.

²⁴ Vefik, a.g.e., s. 1426.

²⁵ Nevruziye adlı macun hakkında değişik ve ayrıntılı için bk. A. Süheyl Ünver, "Türkiye'de Nevruz ve Nevruziye", *Vakıflar Dergisi*, nu. XI, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1976, s. 223 vd.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1984, s. 366-67; Pakalın, a.g.e., c. II, s. 688-89.

²⁶ II. Abdülhamit döneminde 70 yaşındaki bir nazırın aldığı nevruziyenin çok iyi çıkması üzerine imal eden eczacıya 25 çil altın hediye etmesi hakkında bk. Pakalın, a.g.e., c.II, s. 689.

²⁷ Naşid Baylav, "Padişahların Kuvvet Macunları", *Yeni Tarih Dünyası*, c. I, nu. 5, Ercan Matbaası, İstanbul 1953, s. 225.

²⁸ Ş[emseddin] Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, nâşiri: Ahmed Cevdet, İkdâm Matba'ası, Dersa'âdet 1317, s. 1475; Ünver, a.g.m., s. 232; Onay, a.g.e., s. 318.

E. Hediye ve Bahşış Olarak Nevruz

Osmanlı yönetiminde nevrüz münasebetiyle verilen hediye ve bahşışlere nevrüziye denirdi³⁰. XVI. Yüzyıl sonlarında sadrazam, vezir ve komutanlar tarafından padişaha sunulması âdet ve alışkanlık hâline gelen resmî hediyelerden biri olan nevrüziyenin bir diğer karşılığı da nevrüziye pişkeşidir. Zengin olan valiler padişahın başka sadrazama da nevrüziye takdim ederlerdi³¹.

Bunlardan başka, nevrüz münasebetiyle devlet erkânına müneccimbaşının sunduğu takvim ve hekimbaşının takdim ettiği macun karşılığı olarak bu kişilerden aldıkları bahşışe de nevrüziye denirdi. Saray dışında nevrüziye adlı macunu satan çıraqlara zengin müşterilerin verdikleri bahşış için de aynı terim kullanılırdı.

1693 Nevruzunda takdim ettiği yeni takvimden dolayı âdet olduğu üzere müneccimbaşıya verilen nevrüziye 6000 akçe idi³². Nevruzîyenin bu rakamı, 1751 yılında da aynı idi³³. Sunulan yeni takvimin kırtasiye bedeli olarak gösterilen nevrüziye, 1841 tarihinde 500 kuruşa çıktı³⁴.

III. DEVLET YÖNETİMİNDE NEVRUZ

A. Maliyede Nevruz:

Osmanlı Devleti, kış mevsiminde üretimin yetersizliği ve vergilerin toplanması ile İstanbul'a gönderilmesinin zorluğu ve riskli bir iş oluşu karşısında nevrüz tarihine büyük önem verdi. Merkezî yönetim, gerek vergi toplanmasında gerekse vergilerin İstanbul'a ulaştırılmasında nevrüzü belli bir tarih olarak kullandı³⁵.

²⁹ BOA., A.MKT.MVL., nu. 40/49.

³⁰ İlâveli Lugat-ı 'Osmâniyye, Şirketi-i İrânîyye Matba'ası, [İstanbul] 1292; Mustafa Nuri, *Netâyicül-vukû'ât*, 2. baskı, c. I, Uhuvvat Matba'ası, İstanbul 1327, s. 116; c. III, s. 77; a.g.y., *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, 2. baskı, yay. Neşet ağatay, c. I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987, s. 127; c. III-IV, s. 104; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 75-76; Pakalın, a.g.e., c. II, s. 689.

³¹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 75-76.

³² BOA., İbnülemin Maliye, nu. 4922.

³³ BOA., Cevdet Saray, nu. 59.

³⁴ BOA., Cevdet Maliye, nu. 2543.

³⁵ Nevruz tarihi için bk. dipnot 1. XVI. Yüzyıl Osmanlı maliyesinde nevrüz ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bk. Ömer Lûtfi Barkan, *XV. ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Yayını, İstanbul 1943, s. 145, 146, 148, 149-50, 151, 155-56, 170-71, 172, 200-201, 204, 228; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Fey Vakfı Yayını, İstanbul 1991-

Nevruz, XVI. yüzyıl Osmanlı yönetiminde âdetâ malî yılın başlangıcı gibidir. Osmanlı Devleti ile önce komşu olan ve daha sonra bütünleşen Akkoyunlu Türk ve Mısır Memlûklü Devletlerinin maliyesinde nevrûzun durumu aynı idi. Bir kısmının kökleri XV. yüzyıla kadar uzanan XVI. yüzyıl Osmanlı sancak kanunnamelerinde; halktan toplanan vergilerin önemli bir bölümü (resm-i çift, resm-hâne, resm- kışlak, resm-i mevâşî, resm-i merâî, cizye, tütüncek vb.) ile ilgili olarak arasında sık sık "Resm-i çift ve tütüncek alınmasının mevsîmi nevrûzdadır." ve "Zikrolunan resmin [resm-i hâne] nısfı nevrûz-ı sultânîde ve nısf-ı ahârı son güz ayının evvelinde alına." gibi maddeler mevcuttur. Bu maddeler, vergilerden bir kısmının tamamının ve diğer bir kısmının ise ilk taksidinin nevrûzda alındığını göstermektedir. Meselâ resm-i ganem adlı hayvan vergisi, Osmanlı halkından toplanırken nevrûzda kuzu ve oğlaklarıyla birlikte hayvan sayımı yapılır ve iki baş hayvan için bir akçe ödenirdi³⁶.

Yine aynı yüzyılda "nevrûzdan nevrûza gelinceye kadar tevcih olunan tımarlar" ile nevrûz tarihine göre düzenlenen bütçe de vardı³⁷.

Vilâyetlerden toplanan vergilerin nevrûzdan önce İstanbul'a gönderilmesi yönetimin prensiplerindendi. Meselâ 1 Aralık 1559'da Mısır'dan gelen hazinenin nevrûzdan önce İstanbul'a ulaştırılması istendi³⁸. 15 Nisan 1571 Tarihli bir hükümde ise Balkanlardan gönderilen nevrûz irsaliyesinin İstanbul'a ulaştığı belirtildi³⁹. Nevruz irsaliyesi ile ilgili olarak nevrûz muhasebesi düzenlenirdi⁴⁰. Maliyede, nevrûz hizmeti muhasebesini çıkarmakla ile görevli olan memurlar vardı⁴¹.

Nevruz, içinde bulunduğu mart ayına da büyük bir önem kazandırdı. Osmanlı yönetimi, güneş ve ay yılları arasındaki onbir günlük farktan doğan gelir farkı (tefâvüt-i hasene) gibi malî meseleleri çözümlmek ve maaş ile

1994, c. III, s. 221, 227, 232, 252, 253, 276-77, 299-300, 488, 493; c. IV, s. 563-64, 608; c. V, s. 103, 187, 595, 598-99, 613-14, 618-19; c. VII, s. 188, 195-96, 211, 400, 616.

³⁶ Barkan, a.g.e., s. 170-71; Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadî Yapısı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, c. I, IRCICA Yayını, İstanbul 1994, s. 538.

³⁷ Akgündüz, a.g.e., c. VI, s. 382 vd.; c. VII, s. 380-82.

³⁸ 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560) "Özet ve Transkripsiyon", Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1993, s. 244.

³⁹ 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570-1571) "Özet-Transkripsiyon ve İndeksi", c. I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1996, s. 290-91.

⁴⁰ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, hazırlayan: Mehmet İpşirli, c. II, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1989, s. 546-47.

⁴¹ Akgündüz, a.g.e., c. IV, s. 608; c. VII, s. 400.

göreve başlama işlerini verimli bir düzene sokmak üzere 1677, 1740, 1794 ve 1840 yıllarında önemli kararlar aldı. Sonunda mart ayı malî yılbaşı oldu⁴².

B. Askeriyede Nevruz

1. Orduda nevrüz

Osmanlı Devleti'nde bir yabancı devlet ile savaşılırken veya bir iç isyan bastırılmaya çalışılırken askerî birliklerin ve ihtiyaçlarının nevrüze kadar hazır duruma getirilmesi prensibi hakimdi. Hazır olan birlikler, hareket merkezi olan İstanbul'a nevrüzde ulaşır oradan cepheye hareket ederdi. Burada nevrüzün esas alınmasından amaç, ilkbahar mevsiminin gelmesi ile ulaşım ve nakliyenin kolaylaşması ve gıda ihtiyaçlarının da daha rahat sağlanması idi. Ayrıca nevrüzün uğurlu günler ve başarılı sonuçlar getireceği inancı da kara ordusunun hareket tarihinin belirlenmesinde etkili oldu.

Osmanlı Devleti'nin XV-XVII. yüzyıllardaki savaşlarında, sorumluların ve askerlerin öncesinde veya nevrüzde yola çıkmaları ve orduya katılmaları sık sık istenmekteydi⁴³.

XVIII. Yüzyıla gelindiğinde 1710'lu yıllardaki savaşlarda ordunun nevrüzde İstanbul ve Edirne'de toplanması için ilgili ve yetkililere emirler gönderildi⁴⁴.

1787-1792 Harbi sırasında, 1789 yılı başında, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa görevinden alınıp kara ordusunun seraskerliğine getirildi. Bu konudaki bir belgede "müşârünileyh kara ser'askeri olduğu sûrette orduy-ı humâyûnun Dersa'âdet'ten vakt-i hurûcu olan nevrûzda müşârünileyh Asitâne-i sa'âdetten hareket eylemesi ve asâkir-i külliye ile ... 'azîmet eylemesi" bildirilmektedir⁴⁵. Bu savaş sırasında, diğer sorumlu olan kimseler ile askerlerin de nevrüzde veya öncesinde orduda hazır bulunmaları istenmekteydi⁴⁶.

⁴² Ahmet Cevdet, *Târîh-i Cevdet*, c. VI, Matba'a-i Osmâniye, Dersa'âdet 1309, s. 150-57, 372-77; Unat, a.g.e., s. 159-60, 162-63.

⁴³ *Mühimme Defteri 44*, yay. Mehmet Ali Ünal, Akademi Kitabevi, İzmir 1995, s. 1-6, 10-12, 18-22, 114-18, 132-33, 135-36, 142, 184-87; Defterdar Sarı Mehmet, *Zübde-i Vekayiât*, hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995, s. 551; Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1989, s. 24-25; Müjgân Cunbur, "Bir Osmanlı Müneccimbaşısının Nevruz Tebrikleri", *Nevruz ve Renkler*, yay. Sadık Tural-Elmas Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1996, s. 121-22.

⁴⁴ Silâhdar Fındıklılı Mehmet, *Nusretnâme*, sadeleştiren: İsmet Parmaksızoglu, c. II/2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1969, s. 289, 290, 325, 342.

⁴⁵ BOA., HH., nu. 1093.

⁴⁶ BOA., HH., nu. 10623, 57476.

1803-1804 Yıllarında Balkanlardaki dağlı eşkıyasına karşı askerî birlikler düzenlenirken yine nevruz tarihi esas alındı ve gecikme olmaması istendi⁴⁷. 1812'de ise ordunun ihtiyacını karşılayacak olan araba ve elemanların nevruzdan önce Şumnu'da bulunmaları bildirilmekteydi⁴⁸.

Osmanlı yönetiminde ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için nevruzda hareket etmek bir gelenek halini aldı. Ancak kış mevsimi şiddet ve soğuklarının uzaması durumunda istenen hizmetlerin gecikebiliyordu. Bunun yanında kış mevsimi, kereste kesimi ve nakline engel olduğundan bu işle görevli kereste nazırının izni nevruza kadar uzatılabilmekteydi⁴⁹.

Diğer yandan 1803-1804'te Bâbîâli'ye ulaştırılan haberler arasında Ruslara karşı mücadele ederken İran ordusunun da nevruzdan sonra hareket edeceği hakkında bilgilere rastlanmaktadır. Demek oluyor ki İran ordusunda da hareket günü olarak nevruzun ayrı bir önemi vardır. Gerçekten İran'ın, Osmanlı Devleti ile savaşırken de 1777'de ve 1822'de ordunun hareket tarihi olarak nevruzu belirlediği görülmektedir⁵⁰.

2. Bahriyede nevruz

Nevruz, Türk denizciliği bakımında da önemli bir tarihtir. Denizcilikte de ilkbahardan itibaren hava şartlarının daha müsait olması sebebiyle donanma nevruzda denize açılacak duruma getirilirdi. Ayrıca nevruzda uğursuzlukların bulunmadığı anlayışı da bunda etkili olmalıdır.

XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı yönetimi, donanmanın zamanında denize açılmasını gerçekleştirebilmek üzere gemilerin ihtiyacı olan mühimmat, kürekçi ve askerlerin nevruzdan önce hazır duruma getirilmeleri ve deniz kuvvetlerine katılmaları hususunda emirler yazardı. Bu hususta bazan gecikmeler de olurdu. Ayrıca yeni yapılan baştarde ve kalyonlar nevruzda veya hemen sonrasında denize indirilirdi⁵¹.

Osmanlı denizciliğindeki nevruzun önemi XVIII. ve XIX. yüzyıllarda da devam etti. 1789 Tarihli iki belgedeki "donanmanın bilâ-kusûr tekmîli ve nevrûzda Büyükdere pişgâhına" gelmesi ve "donanmanın vakt-i hurûcu rûz-ı hızır esnâları olup müddet-i karîbe nihâyet nevrûz olmak iktizâ edeceği bâhir ve müşârünileyh ise nevrûzda Dersa'âdet'ten hareket etmeli ki vakt-i zamânıyla mahall-i me'ûmûriyetine erişip küffâr-ı hâkisâr

⁴⁷ BOA., HH., nu. 6907, 11760, 11981.

⁴⁸ BOA., HH., nu. 42068.

⁴⁹ BOA., HH., nu. 20400, 21258.

⁵⁰ BOA., HH., nu. 780, 3832-C, 37383, 37442-L.

⁵¹ 3 Numaralı Mühimme ... , s. 328-31, 375, 401; 12 Numaralı Mühimme Defteri ... , c. II, s. 27-28, 31, 36-38, 40-42, 45-47, 50; Selânikî, a.g.e., c. II, s. 799; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1992, s. 197-98; Cunbur, a.g.m., s. 123.

dan evvel bir iş görüle..."⁵² ifâdeleri deniz kuvvetleri bakımından nevrurun önemini ortaya koymaktadır.

III. Selim'in saltanatının (1789-1807) ilk yılında, 1790'da, yapılan bir savaş gemisinin nevrûzda denize indirilmesi bir uğur kabul edilirdi⁵³. Aynı padişah, denizcilere verilecek kıyafet konusunda, bir beyaz üzerine hatt-ı hümayuna aynen şu cümleleri yazdı:

"Benim vezirim,

Kalyoncu gediklilerine ve tüfenkçilerine itâsı kânûn olan elbise beher sene nevrûz günü verilmesi kŞnun olsun. Ve kŞnûnnâmeye kaydolunup her sene nevrûzda cümlesine verilsin. Zîrâ bu sene ileri gidenlere esvâb verilmedi. Muvakkat olunca râbitasız oluyor"⁵⁴.

III. Selim gibi yenilikçi bir padişah olan II. Mahmut da askerlerin bütün eksiklerinin tamamlanmasından sonra ve nevrûzdan önce donanmaya katılması ile ilgili emirler yayınladı⁵⁵.

C. Dış Politikada Nevruz

Osmanlı yönetimi, diplomatik temaslarda da nevrurun uğurlu olduğu hususundaki inançla bazı tutum ve davranışlarda bulundu. Bununla ilgili olarak elçi gönderirken ve mütareke süresini belirlerken bazen nevrûz tarihine dikkat etti. Meselâ eski silâhdar Dayezâde Gürcü İbrahim Ağa'yı 1719 nevrûzunun ikinci günü Viyana'ya elçi olarak gönderdi⁵⁶. 1747 Nevruzunda veya hemen sonrasında da Sivas Valisi Vezir Kesriyeli Ahmet Paşa'nın İran'a elçi olarak gönderilmesi üzerinde durdu⁵⁷. Bütün bunlarda şüphesiz mevsimin değişmesiyle yolculuğun kolaylaşmasının da etkisi vardır.

Osmanlı Devleti, savaş yıllarında barışa geçilmesi için yapılan görüşmelerde nevrûza kadar mütareke yapılması üzerinde durmuştur. 1768-1774 Harbi'nde 1772'deki başarısız girişimden sonra 1773 nevrûzuna kadar uzanan yeni bir mütareke yapıldı⁵⁸. Bundan amaç, nevrûza kadar yani mütareke bitimine kadar her ihtimale karşı orduyu savaşa hazır duruma getirmek ve bölgede huzur ile asayiş sağlamaktır.

⁵² BOA., HH., nu. 1015, 1093.

⁵³ BOA., HH., nu. 10704.

⁵⁴ BOA., HH., nu. 15850.

⁵⁵ BOA., HH., nu. 28154, 40410.

⁵⁶ Fındıklılı Mehmet, a.g.e., c. II/2, s. 385.

⁵⁷ BOA., HH., nu. 127.

⁵⁸ BOA., HH., nu. 284; Nuri, *Netâyicül-vukû'ât*, c. III, s. 52; a.g.y., *Netayic ül-vukuat Kurumları...*, c. III-IV, s. 68.

Osmanlı yönetimi, nevrurun eğlence yönünü de dış politikada kullandı. Bâbîâlî bunu, 1850'li yıllarda İran'ın millî bayramı olan nevruz kutlamaları sırasında uyguladı. Bâbîâlî'nin İran'daki nevruz kutlamalarıyla ilgilenmesine dair 1852 öncesine ait belgelere şimdilik rastlanılmadı. Sadece III. Ahmet devrinde, 1721'de Tahran'a geçici elçi olarak giden Dürri Ahmet Efendi, sefaretnamesinde İran'daki nevruz kutlamalarına değinir. Gittiği ülkedeki iç durumu anlayıp öğrenmek ve burada görünürde dostluk belirtileri vermek ile görevli olmasına rağmen elçi, zengin-fakir ve kadın-erkek herkesin katıldığı bir ay süren kutlamalara kendisinin özür dileyerek katılmadığını belirtir⁵⁹.

Tanzimat devrine gelince, özellikle Kırım Harbi'nin yaşandığı 1850'li yıllarda bu konuyla ilgili belgeler dikkati çekmektedir. Kırım Harbi için Bâbîâlî, İngiltere ve Fransa'yı kendi yanına çekmeye çalışırken İran'ın da Rusya tarafına geçmemesi için çabalamaktaydı. Gerçekten de Rusya, İran'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân etmesi için çeşitli entrikalara başvurdu. Ocak 1854 tarihli bir belgeye göre İran, İngiltere'nin de baskısıyla Bâbîâlî'ye savaş açmaktan son anda feragat etti⁶⁰. İran'ın bu kararında, Osmanlı Devleti'nin diplomatik çabaları yanında nevruz konusundaki olumlu çalışmalarının da etkisi vardır. Bu konudaki başarıyı sağlayan kişi, İran şahının nevruz törenlerine katılan ve aynı zamanda bir kültür adamı olan Bâbîâlî'nin Tahran'daki elçisi Ahmet Vefik Efendi (Paşa) idi. Ayrıca bu diplomat, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında İran'daki nevruz kutlamalarında meydana gelen bir çavuş olayının büyümesini ve problem olmasını da önledi⁶¹.

Ahmet Vefik Efendi, 1851-1854 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Tahran Elçiliği görevini yürüttü. O, belirtilen dönemde nevruz konusunda İstanbul ile yazışmalarda bulundu⁶².

1852 yılı Tahran'daki nevruz kutlamalarında Osmanlı Elçiliği'nin "İran'ın 'âdeti iktizâsınca beyân olunan masârifin" 14000 kuruş olacağı tahmin ediliyordu⁶³. Söz konusu masraf 12007 buçuk kuruşu buldu. Bu masrafın karşılanmasında bir İngiliz şirketinden % 8 faizle borç alındı⁶⁴. Bundan dolayı masraf 12968 kuruşa ulaştı⁶⁵.

⁵⁹ Pakalın, a.g.e., c. II, s. 688; Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1968, s. 241.

⁶⁰ BOA., İrade Hariciye (İ.HR.), nu. 5554/12.

⁶¹ BOA., İ. HR., nu. 5358.

⁶² BOA., Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT.), nu. 73/83, 78/27, 93/44, 97/56.

⁶³ BOA., HR.MKT., nu. 44/49.

⁶⁴ BOA., HR.MKT., nu. 50/21.

⁶⁵ BOA., HR.MKT., nu. 50/59.

1854 yılı sonunda Ahmet Vefik Efendi'ye gönderilen bir yazıda "Tahran Sefâret-i seniyyesi tarafından nevrûz resmi masârifi olarak bermu'tâd sarfolunmakta olan mebâliğin evvelki seneye nisbetle geçen sene" arttığı hatırlatılmıştır⁶⁶. Tahran elçiliğinin 1854 yılı nevrüzunda yaptığı masraf 41548 buçuk kuruştur⁶⁷.

Ayrıca 1854 yılı nevrüzunda Osmanlı Tahran Sefareti'nde çalışan Ahmet avuş ile İngiliz maslahatgüzarının hademesi olan bir uşak arasında çıkan bir itişme ve ağız kavgası diplomatlar arasında yapılan görüşmelerle çözümlendi. Olay büyümeden 9 Ağustos 1854 tarihli bir irade ile çavuşun yurda gelmesi kararlaştırıldı⁶⁸.

Ahmet Vefik Efendi, İran'daki nevrüz kutlamaları için dönemine göre önemli miktarda para harcadı. Ama karşılığını da aldı. Onun bu çalışmaları, İran yönetimi ile halkını etkilemek içindi. Nitekim bu konuda etkili ve başarılı oldu. Ahmet Vefik Efendi'nin başarısı, İran'ı Rusya'nın yanında yer almasını önlediği gibi Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin bozulmasını engelledi.

Kırım Harbi sonrasında da Bâbîâlî, İran'daki nevrüz kutlamalarına ilgi gösterdi. 1857 yılı nevrüzunda Osmanlı Tahran Elçiliği 79 emperyalik masrafta bulunmuş ve bunun Maliye Nezareti tarafından hazine den karşılanması yoluna gidildi⁶⁹. Aynı yıl Tahran'da verilmesi mutad olan nevrüz aidatının miktarı bir başka belgede ise 231 emperyale ulaştığı biçimindedir⁷⁰.

SONUÇ

Onomastik bakımdan nevrüz; Osmanlı ülkesinde kişi ve aile ad ve lâkabı ile kabile ve yer adı olarak kullanıldı. Günümüzde de Türk dünyasında bu özelliğini korumaktadır. Ahmet Nevruz⁷¹, Filiz Nevruz⁷², Ilgaz-Vahap Nevruzhan⁷³ ve Mehmet Nevruzoğlu⁷⁴ kişi adıyla ilgili örnekler

⁶⁶ BOA., HR.MKT., nu. 95/45.

⁶⁷ BOA., HR.MKT., nu. 97/40; 93/44.

⁶⁸ BOA., HR.MKT., nu. 83/21; İ.HR., nu. 5358.

⁶⁹ BOA., Bâb-ı Asaî Amedî Kalemi (A.AMD.), nu. 80/60.

⁷⁰ BOA., A.AMD., nu. 78/88.

⁷¹ Çanakkale iline bağlı Biga ilçesinin 1999 yılındaki kaymakamıdır.

⁷² Almanya'da yaşayan ünlü falcı Nevruz Abla'dır. Bk. 2 Ocak 1999, Hürriyet , s. 1,7.

⁷³ *Süyüm Bike - Sevim Bike* (2. baskı, Burak Yayınevi, İstanbul 1984) adlı tarihî romanın yazarıdır.

⁷⁴ 1999'da Azerbaycan Devleti'nin Ankara Büyükelçiliği görevini yapan kimsedir. Bk. Hürriyet , 14 Mart 1999, s. 24.

olarak gösterilebilir⁷⁵. Yer adlarına örnek olarak ise Emir Nevruz Sokak⁷⁶ ile Nevruz, Nevruzlu ve Nevruzyaylası köylerini⁷⁷ vermek yeterlidir.

Osmanlı kültür hayatında nevruz ile ilgili şiir, takvim, macun, hediye ve bahşişe ortak bir ad olarak nevruziyenin verilmesi dikkat çekici bir husustur. Nevruzla ilgili şiirlerin varlıkları kültürümüze bir zenginlik kazandırırken nevruzla bağlantılı müzik makamlarına ait eserlerin kaybolması ise eksiklikler yaratmaktadır.

Nevruzdan etkilenilerek Nevruz adlı bir derginin çıkarılması, Türk basınındaki aydınların ilham kaynaklarından birini net bir biçimde göstermektedir. Bu dergi, İzmir halkı üzerinde fikir ve sanat bakımından etkili ve yararlı oldu.

Devlet yönetiminde nevruzun maliyede gösterdiği yılbaşı özelliği, mart ayı olarak Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etti. Mart ayının malî yılbaşı olma durumu, cumhuriyet döneminde devlet bütçesinin yılbaşı olarak aralıklarla 1980'li yıllara kadar devam etti.

⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti döneminde de Türk dünyasında Nevruz isim olarak kullanılmaktadır. Ülkemiz için Mehmet Akif Ersoy'un 1932 tarihli bir kütasını örnek olarak göstermek yararlı olacaktır (**Safahat**, Onbirinci baskı, eseri tertip eden: Ömer Rıza Doğrul, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1977, s. 509, 592):

NEVRUZA

İhtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?
Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işte gerek.
Lâfı bol, karnı geniş soyları taklit etme;
Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek.

Türk dünyası için ise Azeri şair Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın (1906-1988) şiirlerinde geçen Novruz Eli (Nevruz Ali) örnek alınabilir (**Haydar Baba'ya Selam**, hazırlayanlar: Selahattin Kılıç-İlhan Şimşek, Kültür Bakanlığı Yayını, Mersin 1993, s. 66):

Novruz Eli hermende vel sürerdi,
Gâhdan yénüp küleşlerin kürerdi,
Dağdan da bir çoban iti hüzerdi,
Onda gördün ulah ayah sahladi,

Dağa bahıp gulahların şahladi.

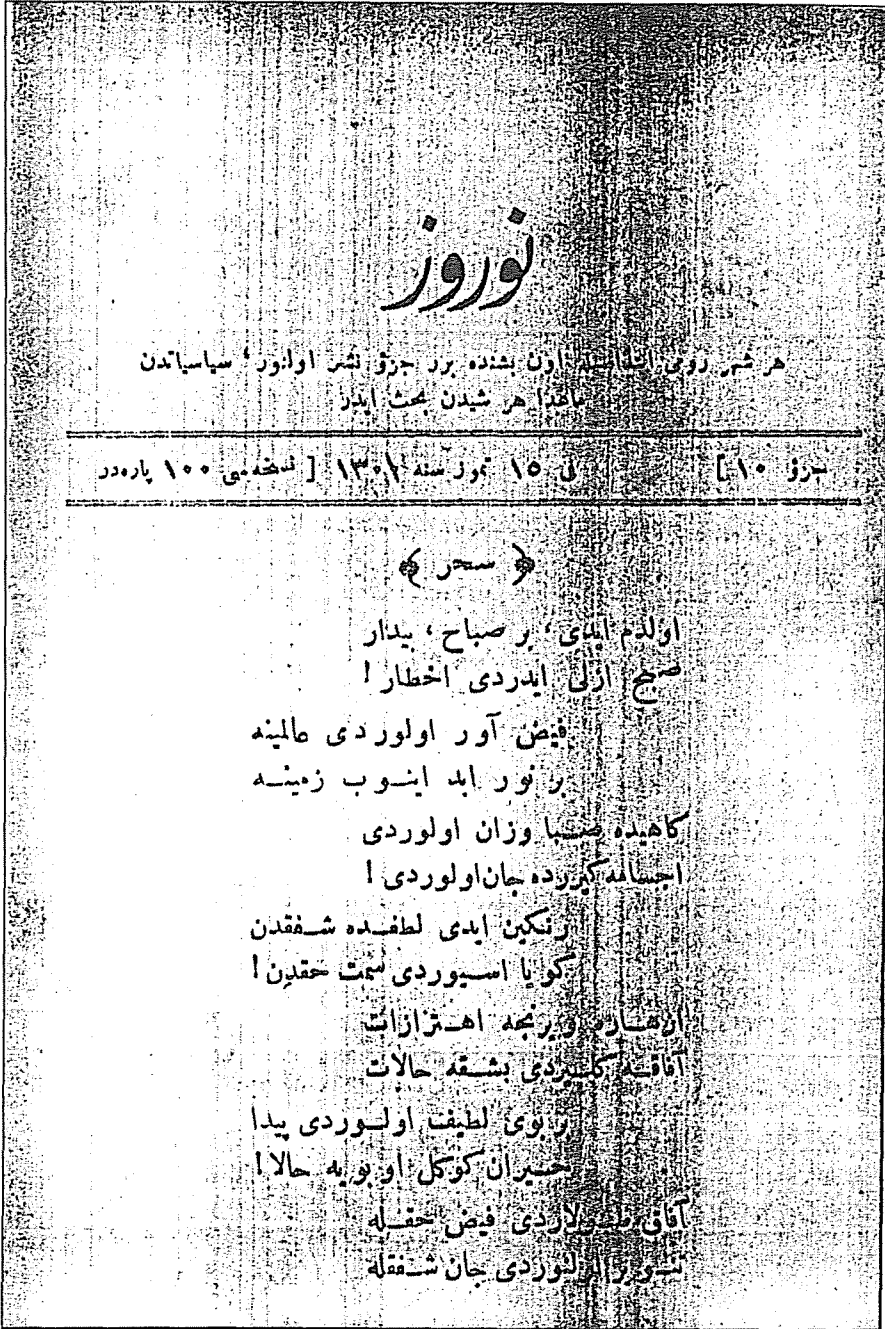
⁷⁶ Bu sokak, İstanbul ilinin Beyoğlu ilçesindeki İstiklâl Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bk. Ek-2.

⁷⁷ Günümüzde ülkemizde Nevruz adını taşıyan dört köy vardır. Bunlardan ikisi Çanakkale'nin Yenice ilçesi merkez bucağı ile Sivas'ın Yıldızeli ilçesi Direkli bucağına bağlı Nevruz adlı birer köydür. Diğer ikisi ise Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi Narlı nahiyesinin Nevruzlu ve Sivas'ın Yıldızeli ilçesi merkez bucağının Nevruzyaylası köyleridir. Bk. **Köylerimiz 1981**, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1982, s. 427.

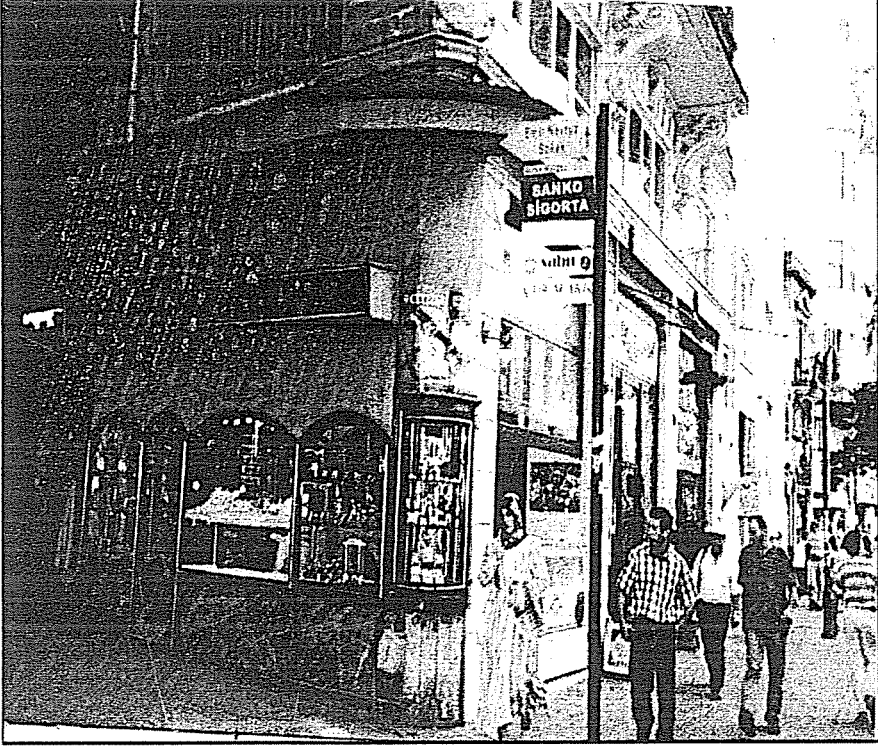
Nevruzda elçi, asker ve donanma gönderilmesinde, onun uğurundan çok, mevsimin yolculuk ve ihtiyaç karşılamak ile savaşmak bakımından daha müsait olmasının rolü ve etkisi vardır. Orduda ve donanmada ihtiyaçlar ile askerî birliklerin nevrüza kadar yetiştirilmesi mevsimin savaşa müsait olmaya başlaması ve uğurluluk ile açıklanabilir. Bunların yanında, İran ordusunda da nevrüz tarihinin önemli bir yerinin bulunması ilgi çekicidir.

Komşu bir devletin millî bayramına gösterilen ilgi, o devletin düşmanla ittifak yapmasının önlenmesinde pay sahibi olurken dostluğun da uzun yıllar sürmesini sağladı. Yani kültürel ilişkilerin hem hükümetleri ve hem de milletleri birbirine yaklaştırarak problemler çıkmasını önlediği görülmektedir. Diplomatların diplomasi yanında kültürel ilişkileri geliştirmeyi ihmal etmemeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ülke yönetimi ile uluslararası ilişkilerde kültürel konu ve faaliyetlerin önemi açıkça kendini göstermektedir.

Görüldüğü gibi nevrüzün ad, lâkap ve terim olarak Osmanlı sosyal, kültürel, malî, askerî ve diplomasi hayatında belirgin bir yeri vardır. Hele belirtilen alanlarda yapılacak daha ayrıntılı çalışmalarla nevrüzün önemi ve etkisi daha çok netlik ve kesinlik kazanacaktır.



Ek-1: Nevruz dergisinin 10. sayısının kapağı.



Ek-2: İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunan İstiklâl Caddesi üzerindeki Emir Nevruz Sokak girişi.